

شرح استاد غلامحسین ابراهیم دینی بر کلمات قصار بابا طاهر عریان

www.ketab.ir

سرشناسه:	ابراهیمی دینانی، غلامحسین، ۱۳۱۳ - مصاحبه شونده
عنوان و نام پدیدآور:	کلمات طاهر: کلمات قصار باباطاهر عریان همدانی با شرح استاد غلامحسین ابراهیمی دینانی / پدیدآورندگان: پویان پروین اردبیلی، امیر اسماعیلی، حسین کریم‌آبادی
مشخصات نشر:	تهران: نور سخن، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۶۰۵ص
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۹۵۶-۳-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	باباطاهر، قرن ۵ق - کلمات قصار - نقد و تفسیر
موضوع:	Baba Tahir, ۱۱th century - Quotations - Criticism and Interpretation
موضوع:	ابراهیمی دینانی، غلامحسین، ۱۳۱۳ - مصاحبه ها
موضوع:	عرفان در ادبیات
موضوع:	Mysticism in literature
موضوع:	پروین، پویان، ۱۳۶۹ -
موضوع:	اسماعیلی، امیر، ۱۳۶۵ -
موضوع:	کریم‌آبادی، حسین، ۱۳۶۸ -
موضوع:	PIR۴۶۰۶/الف۸۰۰۱۱
موضوع:	۸۵۱/۱
موضوع:	۱۷۸
موضوع:	شماره کتابشناسی

انتشارات نور سخن

عنوان: کلمات طاهر: شرح اسد علامه ابن ابراهیمی دینانی بر کلمات قصار باباطاهر عریان همدانی
پدیدآورندگان: پویان پروین اردبیلی، امیر اسماعیلی، حسین کریم‌آبادی
ویراستاران: پویان پروین اردبیلی، امیر اسماعیلی، حسین کریم‌آبادی، محمدعلی توکلی
نمونه‌خوان: زهرا خیریه
طراح جلد: مهدی خلیل‌پور
صفحه‌آرایی: علیرضا بخشی
عکاس پشت جلد: علیرضا حبیبی
بهاء: ۴۵۰۰۰ تومان
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۹۵۶-۳-۱
مشخصات نشر: انتشارات نور سخن

تمام حقوق این اثر، برای ناشر محفوظ است

نشانی: تهران، میدان ونگ، خیابان برزیل، کوچه گلزار، پ. ۹، واحد ۱
 تلفن تماس: ۸۸۷۹۴۳۴۱ و ۹۱۹۵۵۵۳۴۱

noore-sokhan.ir

NooreSokhanpub

فهرست مطالب

بيان العلم	١
بيان أقسام العلم	٢
بيان المعرفة	١٠٧
بيان العلم والفراصة	١٩٣
بيان العلم والعقبي	٢٢٩
بيان المعرفة والعلوم	٢٤٧
بيان الامتياز	٢٥٧
بيان الوجد	٢٧١
بيان السماع	٢٩٣
بيان الذكر	٣١١
بيان المشاهدة والمراقبة	٣٣١
بيان الحفظ والرعاية والحشية	٣٥١
بيان الازادة والطلب	٣٥٧
بيان مخالفة النفس	٣٧٩
بيان الابتلا	٣٨٧
بيان الأسر والانفكاك	٣٩٥
بيان المقامات والأحوال	٣٩٩
بيان الطاعة والتقرب	٤٠٣
بيان الورع	٤٠٧
بيان الفقر	٤٠٩
بيان الزهد	٤١٩
بيان التوكل	٤٢١

٤٢٣	بيان الصبر
٤٢٩	بيان الرضا
٤٣٣	بيان العبودية والاخلاص
٤٤١	بيان الاعتكاف
٤٤٥	في السُّكر
٤٥٥	بيان المحبة
٤٦١	بيان الدعوى
٤٦٧	بيان الغيرة
٤٧٩	بيان الوقت
٤٩٣	بيان الجمع والتفرقة
٥٠٧	بيان الموت والحياة
٥١١	بيان الفناء والبقاء
٥١٧	بيان الموصل
٥٢٣	بيان التجريد والتفريد
٥٢٩	بيان التوحيد
٥٣٧	بيان التصوف
٥٤٣	بيان وصف الطريق
٥٤٧	بيان المتكرو والاستدراج
٥٥٧	بيان الطرد عن الباب
٥٦١	بيان طبقات أهل الطريق
٥٦٥	بيان التكلم
٥٦٩	بيان الغربة

مقدمه

واژه «بابا» در زبان فارسی در بار کسی به کار می‌رود که مجرای به هستی آمدن ماست و پس از قدم گذاشتن به دنیای مادی از ما مراقبت و حمایت می‌کند و نیازهای ضروری ما را تأمین می‌کند و راه و رسم زندگی را به ما می‌آموزد. راهنمایی می‌کند تا به بلوغ و کمال برسیم. همین واژه که مترادف واژه «پدر» در فارسی است و به صورت «پاپا» نیز به کار می‌رود، معادل واژه «أب» در عربی است. این واژه‌ها علاوه بر پدر فقهی، به شکلی استعاره‌گونه بر پدر معنوی نیز اطلاق می‌شوند. پدر معنوی نیز مجری باطن معنوی ماست و از حقیقت و باطن ما مراقبت و حمایت می‌کند، نیازهای حیات حقیقی ما را تأمین می‌کند و راهنمای ما در مسیر شناخت و تقرب به حق است.

این تعبیر آن چنان گویاست که پیامبر مهربان، خودشان را «أبا المومنین» (علیهما السلام) را پدران مردم معرفی کرده و فرموده‌اند: «أنا و علیّ أبوا هذه الأمة». انبیا و اولیای الهی، پدران مردم و پیوسته دلسوز و نگران آن‌ها بوده‌اند و به همین جهت عده‌ای از عارفان و مخلصین نیز که دنباله‌رو آن بزرگان بوده‌اند، با این لقب شناخته شده‌اند.

لقب «بابا» اسم تفعیم است مانند «پیر» و «شیخ» و «استاد» و حتی برخی به مقایسه آن با لقب «پاپ» در مسیحیت، اشاره کرده‌اند.^۲ البته «بابا» در فرهنگ عرفانی ما به عارفی بی‌ادعا و اهل توحید گفته می‌شود. پس از طرفی از عناوینی مانند «شیخ» و «پیر» رسته‌تر

۱. بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۹۵.

۲. وفای بصیر، احمد، کلمات باباطاهر عریان (همدان، روزاندیش، ۱۳۹۴)، مقدمه.

است و از طرف دیگر، با عنوان «پاپ» به عنوان متولی رسمی و نافذ یک دین تفاوت دارد. از میان عارفانی که با این لقب شناخته شده‌اند می‌توان به بابا رکنا، بابا افضل، بابا یادگار، بابا جمشاد و باباطاهر اشاره کرد. این لقب آن قدر محل توجه بوده که حتی برخی افراد، نام باباهای اصفهان را فهرست کرده‌اند و تعدادشان هم کم نیست.

ما نیز در این کتاب با یکی از درخشان‌ترین باباهای فرهنگ عرفانی مان روبه‌رو هستیم. ابو محمد طاهر جصاص همدانی، شخصیتی است که هرچند با دوبیتی‌هایش در میان طبقات مختلف جامعه، شناخته شده است اما شخصیت تاریخی او پیوسته با اسامی همراهی همراه بوده است. دلیل این مشکل از طرفی نبودن اطلاعات تاریخی کافی و از طرف دیگر، نقایع ماجراهایی اسطوره‌ای بوده است.

در طی همه آن سال‌ها افراد معدودی از خارج و داخل کشور، به بررسی شخصیت باباطاهر پرداخته‌اند که می‌توان برای نمونه به دکتر پرویز اذکابی و دکتر جواد مقصود و مینورسکی اشاره کرد. با آخرین اثری که اخیراً در این باره منتشر شده است، کتاب دکتر نصرالله پورجوادی است که در حقیقتی جامع و دقیق سعی کرده‌اند با در نظر گرفتن همه منابع موجود تاریخی و تاجای ممکن، شخصیت باباطاهر را از چهره‌ای نیمه‌اسطوره‌ای به چهره‌ای تاریخی تبدیل کنند.^۱

مسئله اول، زمان حیات باباطاهر است. جراحای مختلفی که درباره باباطاهر و دیدار او با شخصیت‌های تاریخی نقل شده است، ربط به برهه‌های مختلف تاریخی است. اما با در نظر گرفتن مجموع قرائن، این احتمال قوی‌تر است که او «در نیمه نخست قرن پنجم در قید حیات بوده و... تاریخ درگذشت او احتمالاً ۴۱۰ هـ»^۲ است.

مسئله دوم این است که در برخی از منابع و خصوصاً در نام‌های عین‌القضات از شخص عارفی به نام طاهر جصاص نام آورده شده است. جصاص به سبب گچکار و اشاره به شغل او است. آیا این شخصیت همان باباطاهر عریان است؟ «حقیقت این است که اطلاعات تاریخی که هم‌اکنون در اختیار ماست به حدی است که جای هیچگونه شبهه‌ای باقی نمی‌گذارد که ما با یک طاهر همدانی در نیمه دوم قرن چهارم و اوایل قرن پنجم روبه‌رو هستیم نه با دو تا یا بیشتر»^۳ و از آنجا که سال وفات طاهر جصاص، ۴۱۸ برآورد می‌شود، می‌توان گفت که سال وفات باباطاهر بین ۴۱۰ تا ۴۱۸ بوده است.

۱. پورجوادی، نصرالله، باباطاهر: شرح احوال و نگاهی به آثار (تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۹۴).

۲. همان، ص ۳۹.

۳. همان، ص ۸۰.

کلمات قصار باباطاهر از آثار اصیل و متقدم عرفانی و توحیدی بوده و از حیث موضوع، جامع مسائل مختلف نظری و عملی است. تا پیش از کتابی که اینک در دست دارید،^۱ شرح مکتوب بر این کلمات، شناخته شده است. این شرح عبارت اند از: شرح کلمات باباطاهر العریان، منسوب به عین القضات همدانی، عربی^۲ الايضاح، ملاسلطان محمد گنابادی معروف به سلطانعلیشاه، عربی^۳ توضیح، ملاسلطان محمد گنابادی سلطانعلیشاه، فارسی^۴ الفتوحات الربانیة فی مزج الاشارات الهمدانیة، محمد بن ابراهیم مشهور به خطیب وزیري مالک، عربی^۵ آئینه، بیان (عرفات)، میرزا محسن مدرّس اردبیلی معروف به عماد الفقرا، فارسی^۶ شرح کلمات میرزا محمد علی همدانی، عربی^۷ شرح کلمات باباطاهر، آیت الله حسنعلی نجابت، فارسی^۸ بابا چه می گوید؟ (سبب چاپ دوم: شعله اکباتان)، محمد رثوفی مهر، فارسی^۹

۱. مشخصات نشر: عین القضاة، عبدالله بن محمد، شرح کلمات باباطاهر العریان (بیروت: دارالکتب العلمیة، ۲۰۰۷م)، تصحیح و تعلیق دکتر عاصم ابراهیم الکتانی.
۲. به گزارش دکتر جواد مقصود این کتاب در سال ۱۳۴۷، هجری شمسی (تقریباً ۱۳۴۷) به همت میرزا رضیخان و با تصحیح شیخ عبدالله حائری (رحمته‌الله) منتشر شده است. نک: شرح احوال و آثار و دویبتی های باباطاهر عریان (تهران: انتشارات انجمن آثار ملی، ۱۳۵۴)، به کوشش دکتر جواد مقصود، ص ۲۴۲. همچنین پایان نامه: جنبه های اجتماعی ناصر احمدزاده با راهنمایی دکتر سنجهر اکبری، تصحیح الايضاح بوده است که در سال ۱۳۹۰ در دانشگاه تهران دفاع شده است.
۳. گنابادی، ملاسلطان محمد، توضیح: شرح فارسی بر کلمات قصار شیخ اجل باباطاهر عریان (فی جبا، کتابخانه امیرسلیمانی و سازمان چاپ خواجه، ۱۳۶۳)، به همت سید هبة الله جدی، البته چاپ اول، در اردیبهشت سال ۱۳۳۳ با همت شیخ عباسعلی واعظ قزوینی (کیوان) انجام گرفت ولی در سال ۱۳۳۴ بار دیگر با همت آقای جدی منتشر شد. در همین نسخه، تجدید چاپ شد.
۴. از آنجا که در اواخر این اثر، نام جانی یک بن عبدالله عزیزی ذکر شده است، ابتدا گمان می شد که مؤلف این اثر اوست. اما آقای علی فقهی قزوینی در مقاله ای به ذکر دلایل پرداخت که این اثر از جانی یک نیست. و کتاب این اثر بوده است. (فقهی قزوینی، علی، «الفتوحات الربانیة فی مزج الاشارات الهمدانیة» در ماهنامه گوهر، سال ۲ (پیاپی ۶)، ۱۳۷۲، ص ۵۲۴-۵۳۲). در قدم بعد آقای جواد مقصود با تحقیق و ذکر شواهد قابل قبولی نشان داد که به احتمال قوی، مؤلف این اثر، محمد ابراهیم خطیب وزیري است. نک: شرح احوال و آثار و دویبتی های باباطاهر عریان، جواد مقصود، صص ۹۳-۹۳۷.
۵. این شرح یک بار در مجموعه گنجینه توحید: سه اثر نفیس از سه عارف بزرگ با همت احمد خوشنویس همدانی، منتشر شد (تهران: بوذرجمهری، ۱۳۲۷) و بار دوم در مجموعه گلبنانگ پهلوی با تصحیح و همت آقای عبدالرسول چمن خواه منتشر شد. این مجموعه، شرح حال و دیوان باباطاهر و معانی و ارکان دویبتی ها را هم شامل است. (شیراز: دانشگاه آزاد واحد شیراز، ۱۳۹۳).
۶. به این اثر در الزویرة اشاره شده است و ذکر شده که در کتابخانه میرزا عبدالزاق حائری است. آقای مقصود در پیگیری این اثر می گویند کتاب های آن مرحوم به کتابخانه عمومی غرب همدان فروخته شد. کار فهرست نویسی نسخ خطی کتابخانه عمومی به دست دکتر مقصود انجام گرفته اما این اثر را نیافته اند. البته ایشان احتمال می دهند که شاید این اثر با شرح منسوب به عین القضاة اشتباه شده باشد و در عریان صورت جزو نسخ مفقود است. نک: شرح احوال و آثار و دویبتی های باباطاهر عریان، جواد مقصود، صص ۲۴۴-۲۴۵.
۷. آیت الله نجابت طی جنبش های ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۸ کلمات قصار باباطاهر را شرح کردند. این شرح، متن پیاده شده این جلسات است که البته منتشر نشده و در چند نسخه محدود در اختیار خانواده و شاگردان ایشان است.
۸. این کتاب ابتدا با نام «باباطاهر چه می گوید؟» منتشر شد (همدان، چاپ مهین همدان، ۱۳۷۰) و بار دیگر همراه با تکمیل شرح، به نام «شعله اکباتان» منتشر شد (همدان، آفرین، ۱۳۸۴).

کلمات باباطاهر عریان، دکتر احمد وفایی بصیر^۱

و اینک دهمین شرح این کلمات عمیق و عنیق به دنیای فرهنگ و عرفان تقدیم می‌شود. در دی ماه ۱۳۹۰ جناب استاد دینانی در یکی از کلاس‌هایشان به ویژگی کلمات قصار باباطاهر اشاره کردند و در آن بین گفتند «اگر این کلمات از فتوحات ابن عربی بالاتر نباشد، پایین‌ترین است!» آن اشاره کوتاه دیروز به این اثر امروز منجر شد. از آن روز ایده این شرح در نظر بود تا فروردین ماه ۱۳۹۵ که با لطف خداوند متان و همراهی استاد ارجمند، جام عمل پوشید و جلسات شرح این اثر آغاز شد و آذرماه همان سال به اتمام رسید. پس از آن مراحل پیاده‌سازی، ویرایش، بازخوانی محتوا، نمونه‌خوانی، استخراج منابع و مراحل بعدی آماده‌سازی برای چاپ به انجام رسید و اینک در اختیار مخاطب گرامی است. در این مدت سعی شد تا با تلاشی گروهی، متنی ویراسته و متقن ارائه شود. البته تجربه نشان داده است که متن در بخش‌هایی از هرگونه خطا به مرحله انتشار نمی‌رسند. اگر خطایی در این متن مشاهده شد، نه به استاد عزیز بلکه به دست‌اندرکاران کتاب مربوط است و انعکاس آن‌ها برای اصلاح در چاپ‌های بعدی موجب امتنان و تشکر است.

۱. این کتاب در سال ۱۳۹۴ به وسیله نشر روزاندیش و البته به تعدادی محدود در همدان منتشر شده است.